

Si hi ha una parcel·la
del coneixement
històric on és més
visible l'empremta
de Pierre Vilar és
en la història agrària.

L'eclosió de la història agrària

M'han demanat que parli de les aportacions de Pierre Vilar a la història agrària catalana i la veritat és que és fàcil i agraït respondre a aquesta sol·licitud, perquè si hi ha una parcel·la del coneixement històric on l'empremta de Pierre Vilar és més visible és precisament aquest camp. Tant pel que fa als aspectes metodològics de la seva recerca com als seus resultats, és a dir, la construcció d'una explicació del funcionament i canvi del món rural català en un determinat moment històric, la seva aportació resulta fonamental.

Aportació de Vilar. Fins als treballs de Vilar la història agrària al nostre país era pràcticament inexistent. Tan sols hi havia hagut algunes aportacions en l'àmbit de la història institucional, en particular entre els medievalistes interessats en la societat feudal, i molt esbiaixada cap a la història del dret, i en el de la història política quan la pagesia entrava en l'escenari històric durant conflictes sociopolítics com ara la guerra dels remences. Però sempre es tractava de parcel·les i fragments de la societat rural. Des de mitjan segle XX en diversos països europeus, en el context d'un interès creixent per la història econòmica, el creixement econòmic, la història social, les societats rurals i la seva evolució es converteixen en un camp de recerca nou, amb un aparat conceptual propi i unes eines metodològiques i fonts documentals específiques. Pierre Vilar amb l'objectiu de reconstruir els trets fonamentals de la societat rural catalana i de captar els canvis que s'estaven produint en l'etapa final de l'antic règim, utilitza un arsenal de nous instruments, un aparat conceptual innovador, i posa l'atenció en aspectes i variables que considera fonamentals per a captar els trets estructurals i les tendències

evolutives del món rural català a les acaballes de l'antic règim. La utilització de les tècniques quantitatives –construint sèries de preus, població, salaris, rendes– representen una novetat i aporten un grau de precisió i potencial explicatiu molt superior al que proporcionaven les fonts merament descriptives. Tanmateix, la gran aportació no es troba en l'aplicació d'aquestes tècniques, sinó en la selecció de determinats aspectes i variables de la societat rural catalana per establir les interaccions i lligams que s'hi donen.

L'anàlisi del territori i de les seves potencialitats productives constitueix per a Vilar la base de qualsevol sistema agrari. La seva formació de geògraf li dona una especial sensibilitat per mostrar les restriccions i alhora les possibilitats de la influència del medi natural en el desenvolupament de les societats agràries. Les planes destinades a la presentació del medi natural i la seva incidència en la conformació dels sistemes agraris catalans són magistrals i encara avui un punt de referència obligat. La variable demogràfica, utilitzant les tècniques de la demografia històrica que en aquells moments es desenvolupa per Europa, constitueix una de les altres peces fonamentals de l'enfocament vilarià. Abordar la qüestió dels difícils equilibris entre població i recursos, tema crucial de les economies precapitalistes, eren aspectes fonamentals per caracteritzar el món rural català del segle XVIII. La intensitat del creixement demogràfic, que constata com un dada significativa d'aquest període, li permet anunciar una capacitat de creixement de la producció per sostenir aquest increment generalitzat de la població, encara que amb intensitats diferents segons les comarques i amb algunes crisis alimentàries esporàdiques.

Una tercera variable que analitza és el complex tecnològic, examinant un conjunt d'indicadors que van des de l'ús del territori, la distribució de conreus, les tècniques de preparació de la terra, fins a l'utilatge per a les diverses feines i el contingent de bestiar. A partir de les bases tècniques dels sistemes agraris catalans des de l'edat mitjana, planteja que en el decurs del segle XVIII es varen

produir millores importants, alhora que matisa les interpretacions convencionals d'un suposat immobilisme. Durant aquesta centúria es donen fenòmens importants d'expansió de l'àrea de conreu i sobretot d'intensificació.

D'una banda, la recuperació i expansió de l'àrea regada és una via per a intensificar l'ús del sòl, incrementar els rendiments i expandir conreus més intensius.

D'una altra, l'expansió dels conreus arbustius-arboris és una altra via de creixement agrari en la mesura que molts d'aquests conreus són més adequats a les condicionants naturals, i alhora pel fet que si troben mercats adequats signifiquen ingressos superiors als que es podien obtenir amb els conreus herbacis tradicionals.

Vilar considera que les relacions socials són un altre element bàsic de caracterització de la societat rural catalana. En el decurs del segle XVIII havia cristal·litzat una profunda escissió entre una cúspide de senyors que perceben ingressos derivats del privilegi i una àmplia capa de pagesos pobres amb un limitat accés a la terra, disposats/obligats a vendre la seva força treball, però al mateix temps s'havien consolidat uns grups intermedis de comerciants, professionals, petita noblesa local i una capa de pagesos benestants que havien aconseguit la possessió d'una part important del territori, en plena propietat en uns casos i del domini útil en altres.

Es interessant remarcar la importància que Vilar atribueix a aquests estrats intermedis, no solament com a perceptors

Fragment d'una pintura que representa la cerimònia anual de la presa de possessió de les aigües del riu d'Ondara (o de Cervera) pels paers de Cervera.

A la pàgina següent, detall d'El Born, pintura anònima del segle XVIII que mostra venedores oferint les seves mercaderies.

L. JIMÉNEZ

de renda de la terra, sinó també com a arrendataris de drets senyorial, la qual cosa els permetia drenar una part de la renda feudal. El quadre que ens ofereix Vilar està molt lluny de les visions simplistes que parlen d'unes estructures binàries senyors-pagesos, i, per contra, posa de manifest la complexitat d'unes estructures socials en què, al costat d'una classe senyorial, actuen aquests grups intermedis implantant una xarxa densa de mecanismes d'exploració de la pagesia pobre.

El grau de vinculació d'aquestes explotacions agràries amb el mercat constitueix un dels altres temes importants de la metodologia vilariana. La conclusió més important és que durant aquest període l'orientació al mercat s'ha intensificat. Els canvis en la distribució dels conreus, el procés d'intensificació i d'especialització a què abans ens hem referit, estan en estreta relació amb la progressiva mercantilització de l'agricultura catalana que l'autor demostra que es produeix en el curs del segle XVIII. Es des d'aquesta perspectiva que

el dinamisme de l'agricultura catalana es fa més evident i la manifestació més clara de les transformacions que es produïren al llarg d'aquesta centúria.

Finalment, en la proposta metodològica de l'autor no hi podien mancar els factors politicoculturals i psicològics, és a dir, les construccions culturals que impulsaven els protagonistes a actuar en una determinada direcció, la percepció que en tenien els actors mateixos, sense deixar de costat la penetració de les noves idees.

Globalitat. Com el mateix Vilar ha argumentat en diverses ocasions, la realitat dels fenòmens històrics només es pot copsar quan s'analitza en la seva globalitat. És precisament aquest esforç de globalització el que dona al seu enfocament una extraordinària potència intel·lectual. La capacitat d'interrelacionar de manera intel·ligent els canvis en les formes de produir amb les transformacions de les relacions socials i les representacions culturals, tot això amb una variada gamma d'instruments analí-

tics i fons documentals, li permet arribar a una reconstrucció històrica del món rural català extraordinàriament potent i sòlida que ha convertit la de Pierre Vilar en una obra clàssica de la història agrària. Des de la seva aparició es va convertir en un punt de referència obligat per als historiadors del món rural, una nova àrea de coneixement que es va anar desenvolupant a partir dels anys seixanta i setanta. Per a mi, i penso que per a tots aquells que hem treballat en aquest camp de la recerca històrica, ha estat una fèrtil font d'inspiració i voldria aprofitar aquesta oportunitat per a reconèixer el deute que tots plegats tenim amb el mestre.

De totes maneres, si limitéssim la valoració de l'obra de Vilar a la decisiva influència que ha tingut entre els historiadors de l'agricultura i, per tant, sobre un reduït grup d'especialistes, cometriem una injustícia. La qualitat del seu treball ha significat posar a disposició del conjunt d'historiadors i de tots aquells que estan interessats en el coneixement històric del nostre país una reconstrucció històrica del món rural català d'una profunditat i vivacitat extraordinària. Aquests resultats magistrals penso que en una part no menyspreable es deuen al fet que l'objectiu de la seva recerca no estava limitada a analitzar el funcionament i transformacions de la societat rural catalana, que jo sàpiga mai es va reconèixer com a especialista en història agrària, sinó que va intentar donar resposta a una de les grans preguntes que es formulava la historiografia del moment: la gènesi del món capitalista i les formes de transició des de les societats precapitalistes. L'anàlisi del món rural català no tenia un objectiu en si mateix, sinó que per l'autor es convertia en un banc de proves per intentar contestar la gran pregunta de com es va produir el desenvolupament del capitalisme que permetés disposar d'un coneixement més precís sobre la seva naturalesa per tal de trobar una forma més eficaç de combatre'l.

*Ramon Garrabou
Catedràtic d'Història i Institucions
de la Universitat Autònoma
de Barcelona*